

Nehézkedés és kegyelem

MTA Kézirattár,
Ms 5939/20.
(Gépirat 1964-ből)

1948-ban *Nehézkedés és kegyelem* címmel páratlan könyvecske látott napvilágot: Szerzője, Simone Weil, akkor már öt éve halott volt. A könyv anyagát Gustave Thibon Simone Weil magánfeljegyzéseiből válogatta össze, ízelítőül szánva a mintegy tíz kötetre terjedő hagyatékából.

Ki volt ez a harmincnégy esztendőes lány, aki elhagyva tanári katedráját marósként dolgozott, s lényegében éhenhalt Londonban? T. S. Eliot megrendültségében R. P. Perrin-t idézi válaszul: „Simone Weil zsenijénél csak szentsége volt nagyobb”. (Zsenijénél, mely még Franz Kafka és Jean-Paul Sartre hatását is fölülmúlta a francia értelmiség körében.)

A könyvecske ismertetése reménytelen földadat. Gazdagsága, tömörsége és műfaja: megannyi áthághatatlan akadály. Hosszas fontolgatás után a könyv egy-egy gondolatának közvetlen tolmácsolása és szóhasználatának rövid bemutatása tűnt még a legalkalmasabbnak arra, hogy némi képet nyerhessünk Simone Weil végtelennel érintkező világáról. S még annyit: A könyv, bár fejezetekre oszlik, az egyes címek alatt nem összefüggő tanulmányok állnak, hanem már csak az eleve szemelvényes válogatás miatt is — egymást gyakran egészen távolból keresztező gondolatok. Munkám kizárólag arra szorítkozott, hogy igyekeztem a legszükségesebb fejezetek leghozzáférhetőbb mondatait megtalálni.

* * *

A nehézkedésről és a kegyelemről. Simone Weil szerint lelki életünket az anyagi világhoz hasonló mechanisztikus törvények mozgatják. „Lelkiéletünk minden természetes folyamata az anyag nehézkedéséhez hasonló törvényeknek enged. Egyedül a kegyelem ismer kivételt.”

A hatás és ellenhatás fizikai törvényének megfelelően természetes lelkiéletünkben is érvényesül az az elv, hogy jótettünkért jót várunk, s a rajtunk elkövetett rosszat se tudjuk válasz nélkül hagyni. Ez a lelki élet természetes folyamata. Aki lemond erről, vagy akit a külső körülmények megakadályoznak ebben, annak lelkében kínzó, természetellenes üresség támad. Elviselhetetlen állapot. Legtöbbször bűnnel vagy bűnös képzelgéssel töltik ki. Egyedül akit a kegyelem segít, tudja elviselni türelemmel a „belső ürességet”, mely lényegében Isten várásának állapota. Idézzük Simone Weil néhány idevágó mondatát a *belső üresség elfogadásáról* szóló fejezetből:

„Aki nem él mindenkori hatalmával, abban tűrhetetlen üresség támad, ami ellene mond minden természeti törvénynek. Erre

egyedül a kegyelem képesíthet." „A kegyelem teljessége egyedül a neki szánt ürességet tölti meg." „Szükségünk, ha valamit adunk, hogy megkapjuk ellenértékét. Ha mégis lemondunk róla, az üresség szívóhatásához hasonló hiány támad bennünk. Ebbe az ürességbe árad be a természetfölötti vigasztalás. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha valóban nem keresünk egyéb orvosságot." „Aki csak percre megtapasztalja a belső ürességet, az vagy elbukik, vagy elnyeri a természetfölötti kegyelmet. Rettenetes kockázat, de meg kell történnie. Akár a tökéletes reménytelenség árán."

A *szeretetről* szól a könyvecske legdúsabb fejezete. A variánsok elhagyásával hadd közvetítem legalább néhány motívumát:

„A szeretet szegénységünk egyik tanújele. Isten lényegében egyedül önmagát szeretheti; mi meg örökké csak valami mást."

„Szeretnünk egy idegent megfordítva annyit tesz, hogy idegenként kell szeretnünk önmagunkat."

„Isten iránti szeretetünk akkor tiszta, ha bajban és örömben egyként hálásak maradunk."

„Aki boldog, az, ha szeret, osztozni kíván annak boldogtalanságában, akit szeret.

„Aki boldogtalan, az, ha szeret, megelégszik pusztá tudásával annak, hogy akit szeret, boldog, anélkül, hogy maga osztozna vagy akárcsak osztozni kívánna e boldogságban."

„Mindaz, ami hitvány és közönséges bennünk, lázad a tisztaság ellen, s hogy mentse magát, igyekszik beszennyezni mindazt, ami tiszta. Bemocskolni itt annyit tesz, mint: hozzányúlni és megváltoztatni. Mivel a szép épp az, amit nem tudok és nem is akarhatok megváltoztatni. Erre tenni rá kezemet: a szép beszennyezését jelenti."

„Tisztán csak az szerethet, aki elfogadja és szereti a távolságot, mely a szeretett lénytől elválasztja."

A *bűnről* többek közt ezeket írja:

„A bűn monotonijája! Soha semmi új, semmi reális. Minden egyforma képzelges benne."

„Bizonyos »erények« a jó lealacsonyított formái, amiért is sokkalta nehezebb megbánni őket, mint a közönséges vétkeket." — Ez a különbség a farizeus és a vámos vétke közt.

„A rossz nem a jót gyűlöli, mivel a jót gyűlölni lehetetlen, csupán a jó lefokozott mását. Az, ami kifejezetten ellentéte egy bűnnek, sose lehet valóban jó. Legtöbbször alig különbözik a bűntől. Például: a lopás a magántulajdon bálványozásától; a házasságtörő nő a »tisztas asszonytól«; a sporkassza a tékozlástól, a hazugság az »őszinteségtől«." Majd:

„A bűn, kilépve belőlünk, mindent megfertőző körülöttünk. Ha ingerültek vagyunk, környezetünk is ingerültté válik. De még gyakrabban főnről lefelé: a harag félelmet szül. Egyedül egy tökéletesen tiszta lényhez érve áll meg és alakul át a bűn fájdalom-

má." Ez a tisztaság földadata, és az átváltozás csodája: Isten Bárányának üdvtörténeti szerepe a földön. „A gyarló lelkek ezzel szemben a legkisebb szenvedést is (például a betegséget) bűnné alakítják át." S végezetül: „A sorscsapások nem szülik az emberi nyomorúságot, csupán leleplezik”.

Majd az *örömről és fájdalomról*: „A kereszténység nagysága, hogy a szenvedésre nem keres természetfeletti orvosságot. Ellenkezőleg. A szenvedés természetfeletti gyakorlására törekszik.” „Az idő és egyedül az idő gyakorol erőszakot. Megkötöz és odavisz, ahová nem akarsz menni.” S ellenpontként: „Az idő sebet ejt: rajta át jut be az örökkévalóság.” „Egyedül az öröm fedi fel a valóság mibenlétét. Ismernünk kell az örömet, hogy fölismerjük a szenvedésben rejlő realitást. Nagyon kell szeretnünk az életet, hogy a halált még inkább megszerethessük.”

Ezzel elérkeztünk a könyv talán legszebb fejezetéhez: *A keresztből*.

„A kereszt. A bűn fája élő fa volt, az élet fája halott gerenda. Fa, aminek se levele, se gyümölcse, ami egyedül meredekével ajándékozott meg bennünket.” A kereszt „meredek eseményével”. Mert: „Minden levél és minden gyümölcs erőpazarlás, ha az ember csak emelkedni akar.”

„Hogy fölmérhessük a távolságot Isten és magunk közt, Istennek megfeszített rabszolgaként kellett meghalnia. Mi ugyanis a távolságot igazában csak lefelé érzékeljük. Sokkal egyszerűbben képzeljük bele magunkat a teremtő Isten, mint a megfeszített Krisztus helyébe.”

„Krisztus irántunk való szeretete azonos Istentől való távolságunk mértékével.”

„Isten keresztthalála abban a tényben gyökeredzik, hogy mi magunk tér és idő kényszerének alávetett véges lényként *gondolkodunk*.”

„Mi azok vagyunk, akik a legmesszebb állnak Istentől, határán annak, ahonnan már egyáltalán nem lehet visszatérni hozzá!

Hogy egy lehessen velünk, Istennek meg kellett szakadnia. Mi vagyunk Isten keresztthalála. Minket szeretni, Isten számára ez a szenvedés. Hogyan is szerethetné szenvedés nélkül a jó a rosszat, amikor még a rossz is szenved a jót szeretve. Isten és ember kölcsönös szeretete kölcsönös szenvedés.”

* * *

Simone Weil stilsztának, költőnek és gondolkodónak is egyaránt kitűnő. Ami benne azonban a legértékesebb, az felette van mindezeknek. Művét az életszentség, a valóság formálta páratlanul súlyossá és kristályosan áttetszővé. Befejezésül álljon itt egy följegyzése, mely méltán lehetne önarcképe.

„Vér a havon. A bűn és az ártatlanság képe. Hogy a bűn maga is megtisztuljon, az csakis egy ártatlan szenvedése árán lehetsé-

ges. Aki ártatlanul szenved, a megváltás fényét árasztja a rosszra. Élő képmása az ártatlan Istennek." És valósággal kiáltva: „Boldog ártatlanság! Véghetetlenül drága holmi, de nagyon is törekeny, bizonytalan és múlandó. Almafavirág... Ártatlannak lenni annyi, mint magunkra venni a világ súlyát. És eldobni minden ellensúlyt.”

* * *

Simone Weil nem a nyilvánosság számára írt. Lehetetlen őt be nem fogadnunk.

PILINSZKY JÁNOS

Weil margójára

A költő jegyzetlapja
(Vattay Elemér tulajdona)

Látnunk kell, és ha valóban látjuk is, hogy a mindenségből tökéletesen hiányzik Isten, akkor e tökéletes hiányban lényegében *magát Istent* szemléljük. Weil eme gondolata látszatra egyszerre „fedi” a teisták és ateisták nézetét. Holott éppen ellenkezőleg: az ateista számára a mindenség eleve „minden” — azzal a mellékgondolattal, hogy az univerzum maga Isten. S ezzel tökéletesen istentelenítik, pontosabban megsemmisítik, „nihilizálják” mindenségüket. Fordítva a hívő: „e világ nem az én világom”. Egyetlen mód, hogy *eme idegenségben* megtapasztaljuk Isten makulátlan intimitását, jóságát és realitását.

Elemérnek
Szeretettel
Velem, 1979 — Nagyhét

In memoriam Latinovits Zoltán

PILINSZKY JÁNOS

(A kézirat
Vattay Elemér tulajdona)

Kellene írni egy olyan darabot, ami csupa kérdésből állna. Vagy olyat, amiben csak kopogtatnának. Az első fölvonásban csupa kisgyerek kopogtatna, a másodikban csupa aggastyán. A harmadik fölvonásban a szín üres lenne, és most a csukott ajtókat bentről kifele döngötnék.

(1976)

Bevezető Ország Lili római kiállításához

PILINSZKY JÁNOS

Galleria d'arte
Il Babuino,
Via del Babuino 196

...És amidőn Simone Weil visszautasította az Ószövetséget és ez a cselekedete megfordította a Megváltásra való hosszú Várákozást — mivel azt a magára az Istenre irányuló várákozássá változtatta — kétségtelenül új elképzelést alkotott mind a zsidó vallásos viselkedés mind a távlattalan remény számára. Várákozásának természete és reménységének előképe számunkra mindenestül kereszténynek látszik. A sötétségben sarkulnak ki a dolgok, az Utolsó Ítélet Rendje szerint. Ország Lili festészetében ugyanazon reménység nyilatkozik meg, ortodoxabb formában — kivezető út nélkül. Ez nem a szorosabban vett egyéni aspiráció — ellenkezőleg, mindenekelőtt közösségi: megindít bennünket — kevéssé világos lényege révén, mivel magára vállalja és folytatja a közösségi tapasztalatot, egy magasabbrendű választhatóságnak és a megváltás lehetetlenségének értelmében, és mindezt úgy cselekszi, hogy hűséges jelképeihez, és türelmes, mint a kövek. Olyan reménység ez, amely belátja a kétségbeesést, olyan jövő, amely a dolgok változtathatatlansága miatti jeremiádokkal várja a végső beteljesedést. Ugyan hol találhatunk ennél modern-ellenesebb emberi ambíciót? Avagy pedig — és talán pontosan ezért — óriási fontosságú lényeg keresi itt a maga megnyilvánulását: olyan kifejezésforma, amelyről úgy látszott, hogy már végképp felhagytak vele. Hasonlóan az elhagyott temetőhöz, amelyet már nem használnak sírkertnek.

Ország Lili festészete folytatni kívánja az emberi reménységet — talán a legemberibbet — de a maga olyanannyira sivatagos és sajnos annyira szívós szintjén. A Művész megnevezhetetlen türellemmel dolgozik, anélkül, hogy lehetősége volna személyesen egy másik választásra, leszállva viszont így a legnagyobb személyes kockázattal az elmozdíthatatlanul közösségibe. (1969)

Szörényi László fordítása

A szó szeretete

In: Pierre Emmanuel: *Le Goût de l'Un*, Seuil, 1963, Paris, 21-27. Első megjelenés: Új Ember, 1965. augusztus 8. A jelenlegi publikáció a hagyatékban található kéziraton alapul: MTA Kézirattár, Ms 5934/64.

A szöveget Bende József gondozta.

¹A fordításból kimaradt egy mondat: *Le sens, tel que nos sens l'appréhendent. (Az értelem, amint azt érzékeink felfogják.)*

Ifjú koromban gögösen hittem, hogy közölni tudom a költészet értelmét. Úgy gondoltam, ha kifejtem keletkezésének módját — megvilágítom szimbolikájának logikáját és képeit konkrét alapjaikra vezetem vissza, miközben föltárom a szellem legfinomabb működését, az elmondhatatlan érzéki lenyomatát — eleget tettem gondolataim igazolására, s olvasómat ezzel költeményem társszerzőjévé avattam. Csak jóval később értettem meg, hogy a legszorosabb magyarázat párosulva a legnagyobb szellemi nyíltsággal, türelemmel és alázattal se elegendő ahhoz, hogy a kívülállót beavassa egy költemény lényegébe. Minden ilyenfajta magyarázkodás csak szegényes mellékterméke magának a költői beszédnek. Az ige szeretet, s kifürkészhetetlen.

Korunk nem kedveli a valódi beszédet: túlon-túl elkoptatta, s a szavak értelme eltűnt a terminológiák káoszában. [...] ¹ Szín, súly, erő, ejtés és zengés: sohase retorikus felesleg, de teste a szónak, lényeg szerinti megnyilvánulása, melyben a szellem, a megtestesült értelem az általa teremtett formában megragadja önmagát. A nyelvet mi ajándékul kaptuk — a miénk —, hogy alakítsuk vele önmagunkat és a világot minden lehetséges jelzéssel, amire szellemünk vállalkozhat, anélkül, hogy önmagából kilépne. Mert ha a szó hűtlenné válik küldetéséhez, s nem törekszik adott teljességére, elveszti formáját, önmaga testetlen ideájává válik. Beleesik a megosztott természet paradoxonába: az anyag külsőségességével szemben hiába próbál absztrakciókat fölvonultatni, ezzel csupán ugyanannak a külsőséges világnak egy másik látszatát teremti meg.

A modern szellem legfőbb kísértése, hogy azt hiszi, lehetséges tárgyától elszakadva, szabadon alakítania anyagát, anélkül, hogy számolna megtestesülésünk, a világgal való kölcsönösségünk tényével. Elszigetelődve a szellem csak gyarapítja a megosztottságot: termékenységeknek véelve tévedéseit, s meddőnek, sterilnek az egységet. A határtalan burjánzás azonban végül is kiürülést jelent, perifériára szédülést, üres élmelyt a lélek centrumában. A mértéktelen öntudat kifoszt bennünket, s hamis mindenütt-jelenvalóságunk nem más, mint a koordináták elvesztése. Szétfeszítve a szótárt, a specializálódás magát a szellemet osztja meg, értelmünket atomizálja. E szavak többé nem a lét egészéből szólnak: magányos alkatrészek csupán, miket egy csenevész lélek tett használhatatlanná. Elvágva a teremtő egységtől épp a legemberibb, a legközösebb válik a legkétségesebbé. Ily értelemben még a technikai lexikon is kifejezőbb egy kisajátított nyelvénél: az egyik legalább rendezett ismeretanyagról szól, a másik viszont egy olyan világról, mit a beszélő formátlannak tart és illuzórikusnak. Túl sokat szólván — mindenről és semmiről —, az emberiség elfelejtett „beszélni”, elfelejtette a szavak és a megneve-

zett világ élményszerű azonosságát, a megnevezett világ és szellemünk identitását: azt a nagyszerű erőfeszítést, melynek segítségével szellemünk egész világot, és vele egy egész nyelvet tár fel a maga számára. Ez az erőfeszítés az ember legfőbb dicsősége — Valéry szavával: „a beszéd szentsége” —, mely épp nem egyszerű készség, fajtánkra jellemző érzéki megnyilatkozás csupán.

Az ige olyan akaratot hordoz magában, mely azt akarja, hogy a világ legyen, vagyis a nyelv egyszerre titokzatosan koncentrált figyelem, s ugyanakkor — amilyen mértékben csak lehetséges —, a valóság *kiáradása*. Köznapi életünk birodalmában nincs több hasonló, az akarat e teljességéhez mérhető megnyilvánulásunk. Szellemünk, amikor *ez* az akarat hatja át, nem *ezt* vagy *azt* akarja, hanem magát a létet, tulajdon akaratát: végre valóban *van*. Nem „valamiről kíván beszélni”, hanem önmagát akarja kinyilvánítani.

S hogy ezt megtehesse, nincs más lehetősége, mint a közös tapasztalatok, a *nép nyelve*. Ki-ki úgy él vele, mint munkás a kézi szerszámával. A munkás szemében szerszáma annyit ér, amilyen mértékben sikerül hasznosítania, s szerszámának új értelmet, feladatot adnia anélkül, hogy megfelelkezne közös törvényükről, miszerint minden szerszám az emberi tevékenység kiterjesztése kell, hogy legyen. Minél több fölfedezést teszek vele, szerszámom annál több hozzáértést, azonosulást követel: s e teremtő barátság szinte személyiséget kölcsönöz neki. A legöregebb szerszám is képes a fiatalság egyszeri és örök gesztusára, ha értő kéz a gazdája. Hasonlóképp: akkor tiszteljük meg és üdvöztetjük a szavakat, ha velük az egyetemes értelmet és igazságot szolgáljuk. Még pontosabban: egyedül a szavak hú használatától remélhetjük — jó kézművesek módjára — az örökké újnak megismerését.

Soha, hála Istennek — se a legihletettebb költő, se a legmerészebb látnok, se a legelvontabb filozófus vagy misztikus — nem juthat túl saját szavain. Akik mégis átlépnek a nyelv határán, legtöbbször közönséges szökevények, kik nevetséges kalandra váltják fel a megtestesülés mindennapi kockázatát. Mi magunk is *tesztet öltött beszéd* vagyunk: soha, még a szimbólumok magasában sem szabadulhatunk a szavak konkrét jelenéből. Ha ez sikerülhetne, létünk szűnne meg vele. A legmeglepőbb képek is — mik új világot látszanak föltárni előttünk — csak megisméltései a nyelven alapuló valóságnak. Bármit teszünk is, a nyelvet soha se mi teremtyük. A beszéd megadatott nekünk: része a Létnek, amiből egyedül önátadással részesülhetünk.

Azt mondom: kenyér, s e szó nem kell, hogy többet jelentsen e pillanatban az asztalon levő cipónál; egyedül arra szolgál, hogy enyhítsem vele étvágyam. Mégis e szó, s a jelzett kapcsolat, mit e szó köztem és a megnevezett tárgy között fölidéz, magában rejt számtalan más, a testi táplálkozástól merőben eltérő vonatkozást. Amikor pedig lényem egészével, minden figyelmemmel a Lét irányában nyitom meg szellememet ez előtt a szó előtt, mit értelme

teljességében a nyelv s a „közhelyek mélysége” megteremt, hirtelen és csodálatosan valamiféle megmagyarázhatatlan jelentés éjt rabul, ami ugyanakkor, amikor megmagyarázhatatlan, messze a szabvány értelmezésén túl a legfinomabb elemzés számára is bő teret nyújt. Az elemezhetetlen a költészetben körülveszi, de se le nem rombolja, se össze nem zavarja az elemezhetőt. Ellenkezőleg: megtermékenyíti a kifejthető fokozatok közötti vonatkozásokat.

E szimultán megvilágosodásunk ellentétéként intellektusunk abban leli legfőbb, s épp nem magasrendű örömét, ha szellemünket sikerül pillanatra elkápráztatnia. Megvilágosodást szellemünk egyedül a nyelv megosztatlan használatától remélhet, amikor is ő maga lesz e beszéd. A nyelv eme csodája, mely minden nyelvi leegyszerűsítésnek ellenáll, minden tudásunk fókusza: az a bizonyos „túl-azon-hogy”, ami nélkül minden idea magára hagyatott marad; ugyanaz a csoda, miről a *Genesis* első fejezetében olvasunk, s mit fáradhatatlan újdonságában Ádám is érzett, mikor először nevezhette meg a világot, ez az a kitörő beszéd, *Fiat*, abszolút bizonyosság, hogy a nyelv és a lét: egy.

* * *

Igen, aki kívülről kíván megismerni mindent, annak számára lehetetlen mindent egyben is látnia. Senki szelleme nem univerzális a szó kimerítő értelmében, mivel az univerzum maga is tenger nézőpont együttese, szempontok harmóniája, számtalan jelenlét kölcsönössége. De hányszor érzem magam is e harmóniát illúzióknak! Ha nem érzem ösztönösen jelenlétem gyökereit önmagamban és a világban — jelenléteimet, mely mag, gyökér és középpont egyszerre —, soha semmiféle aktualitás egymaga nem biztosítana arról, hogy bármivel is összefüggök, legyen az maga az ember, az emberi univerzum, vagy bármi, amivel szolidárisnak érzem magamat. Ellenkezőleg: napról-napra mind inkább meggyőződom arról — ismereteimmel növesztve az ismeretlent — hogy tudásunknak nincs olyan pontja, mit végérvényesen elismerhetnénk. Ha mégis akad, az ember elvész benne: a történelem mértékével mit számít az egyes ember földi jelenléte? Mi vagyunk a világ szegényei, kik legfőképp önmagunkat nélkülözzük. De épp e hiány kegyelméből az egyetlenek, kik képesek vagyunk valódi jelenlétre. *Tudom* — tudással mit kizárólag önmaga hitelesít —, hogy azok ajkán, kik hittel várákoznak, bármikor megszülethet az abszolút üzenete, s hogy minden jelenlét, ha forrására talál, *beszéd lesz az*, mely a végtelenből veszi eredetét. *Beszéd*, mely egyszerre ősi és egyre — új. Néhány szó elipszisével újra és újra megismétlődik az a teljesség és azonosság, mit énünk örökösen földarabol, de amit túl e töredékesség lelkünk a mélységben pillanatról pillanatra visszaszerezhet a beszéd aktusával, hogy a fölismerés villámfényében szellemünk ismét alapjaiban élje át az ember egész láthatatlan történetét.

Már minden elmondott, s még mindent el kell mondani. A nyelv legfőbb feladata, hogy fáradhatatlanul szentesítse a közhe-

lyek identitását. Ezért van, hogy a költőnek (épp a szűkösségekben sejtve meg a bőséget) elég *egy szó*, hogy vele eljusson „az ihlet szemléletére”, Claudel híres kifejezésével élve. *E szóról* azután az ihletett szellem az összefüggések egész hálóját gombolyítja le, újfent tanúságot téve ember és világ egységéről. Nézem, fürkészem *a szót*. De aki néz, az nem az az én, aki elszigetelten, különváltan néz egy szintén elszigetelten különálló dolgot. *Én*: itt önmagamra koncentrált létezést jelent, ki a szót, mint élő szívet használja, melynek szívverése: a szellem kiömlése a világba, s a világ visszaömlése a lélekbe. Az így kimondott szóból, mint fókuszából, ki-mondhatatlan jelenlét világít.

* * *

Mégis, a legkülönb költő érzi talán leginkább mélységes elégtelenségét a nyelv színe előtt. Minél előbbre jut a költészet birodalmában, a költő annál nagyobb felelősséget érez minden egyes szaváért, s a tökélyre mind alkalmatlanabbnak ítéli magát. Az egyedül lehetséges magatartás: alázattal túrni e súlyosodó ellentmondást. Ugyanakkor a beszéd szenvedélye rendkívüli szellemi tevékenységet követel, s e követelés kiterjed a legköznapibb morálra, mint magánember, akár akarja a költő ezt, akár nem. Mivel a szellem lényegében *beszédre irányított figyelem*, nem térhetek ki büntetlenül e beszéd elől, melynek hordozója vagyok, bárhogy szeretnék is életemben ravaszkodni a valóság erejével szemben. Ha pedig mégis két részre osztom magamat — egyik feletem az életnek, másik feletem a költészetnek szánva —, a beszéd fokozatosan elhal bennem, s amit ezután mondok, üres ismétlés lesz csupán — értelmét vesztett gépezet.

A nyelvbe vetett hitem maga a létem. Megtörténik, hogy a lét összetör és nyomorultul útfélen hagy. Minden valóban elhivatott költő (e „kritikus” elhivatottság híján minden költészet embrionális marad), minden szellemileg magasrendű költészet kell, hogy vállalja a bukás kockázatát mint küldetése pecsétjét. S hogy ne veszítsük el a nyelv segítségét, ahhoz tudnunk kell minden pillanatban, hogy legkisebb figyelmetlenségünk, legkisebb elernyedésünk a szóval szemben elég ahhoz, hogy ő maga, az ige találjon kevésnek bennünket. A költészet a szellem jelenléte — enélkül csupán irodalom. Belátom, a költészet rendkívülit követel övéitől, önmagunkkal szemben is. A literátorok legtöbbje tagadja magának a nyelvnek szellemi természetét, célját és küldetését, s az általános közönyben ritka a költő, ki egyszerre hatol élete és művésze mélyére. Átkelve a hűtlenek szomorú árnyékvilágán, legalább e választottak engedelmességek a titokzatos hívásnak, mely nevükön szólítja őket, anélkül, hogy tulajdon nevüket ismernék. Ki egyszer is hallotta e hívást, azontúl mindig fülelni fog rá éjszakája csendjében, hogy a titokzatos hang, mely útját örök időkre kijelölte, mind mélyebbről visszhangozhassék szívében.

Karácsony

A karácsony szigorúan véve egy-két, mondjuk három nap. Ez nagyon nagy téma, egy kultúra ünnepteremtő ereje. Ugyanakkor azt is hozzá kell tennem, hogy a karácsonyban valami olyasmi inkarnálódik, ami sokkal messzebb kisugárzik. Gondolok Dosztojevszkij néhány oldalára, gondolok Tolsztojra, gondolok olyan szembetűnő dologra, mint Dickens regényei. Előveszem a nagy Brehmet például: félelemmel tölt el az a furcsa állatvilág, amivel ott találkozom, és ugyanakkor részben egy Szentivánéji éjszakán érzem magam és részben valami karácsonyi hangulatban. Részben nyugtalanító és ugyanakkor valami csodálatosan megnyugtató, olyan mint a gyerekkori képzelet.

Énnekem is van egy személyes karácsonyom, ami pici része az örök karácsonynak. S ez pontosan életem első szerelme. Most kezdek írni erről az első szerelemről: „Én ötéves voltam, a lány tizenhat, kinőtte egy kicsit a ruháját. Sokat söpört a kertben havat, leveleket, ezt-azt; kicsit mindig ki volt cserepedve a keze. Sokszor ültünk egy padon egymás kezét fogva.” Szerelem, gyerekkor, Karácsony? Nekem tulajdonképpen egy kicsit túlméretezett lánykéz, amit kicsípett a hideg, s egy kicsit kilóg a ruhaujjból.

A Magyar Rádió
hangfelvétele, 1974 (?)

Karácsonyi kívánságok

ANYUNAK

Édesanya, '63 karácsonyára következőket kérem:

A költő halott édesanyjához intézett karácsonyi kérései. A hagyatékából előkerült lapokat (Ms 5949/320.) betűhíven közöljük.

¹Márkus Anna, Pilinszky első felesége. 1956 óta Párizsban él.

1. *Oratóriumom* magyarországi rádióbemutatóját.
2. *Oratóriumom* magyarországi színpadi bemutatóját.
3. *Oratóriumom* külföldi publikációját (vagy németül, vagy franciául).
4. *Oratóriumom* külföldi bemutatójának előkészítését (Párizs vagy Bécs).
5. Egy magnót.
6. Parkettázást.
7. Meszelést.
8. Függyönt.
9. Néhány fontosabb berendezési tárgyat, rád bízom, hogy mit.
10. Párizsi utat; viszontlátnom Annát.¹

11. Elmélyülést a költészetben; néhány új verset, az eddigiek közül a legjelentősebbeket.
12. Egy filmnovellát; s annak legalább a publikációját.
13. *Oratóriumomnak* szegedi bemutatóját.
14. A Santarchangeli-féle anthológiát.
15. Szent gyónást.
16. Érzelmi életem tisztulását vagy egy valódi szerelmet.
17. Ruttkaiékkal egy nagyon szép verses éjszakát.

1963 karácsonyára a következőket kaptam:

1. Március (1964.) 4-én mutatja be a rádió oratóriumomat. Szervánszky rendkívüli odaadással csinálta. Dec. 1-re lett kész vele.
2. Még nem tudom...
3. Még nem tudom...
4. Még semmi...
5. Köszönöm a magnót.
6. Szép lett a padlóm!
7. Köszönöm!
8. Köszönöm!
9. Köszönöm: a lemezzátszót, a lemezeket, stb. ... stb. ...!
10. Köszönöm, köszönöm!
11. Hát...
12. Hát...
13. Talán idén...
14. Ezt nem kaptam meg.
15. Köszönöm, nagyon köszönöm.
16.
17. Köszönöm.

Édesanya, '64 karácsonyára a következőket kérem:

1. Úgy érzem, eljött az órám. Adj hozzá erőt. Lényeges fejlődést, ugrást a költészetben és Istenhez való viszonyban. Bőséget és emelkedést. Édes, eljött az órám.
2. *Oratóriumom* sikeres rádió és színpadi bemutatóját.
3. *Oratóriumom* külföldi publikációját.
4. Eredményes bécsi utat.
5. Döntő szakasza érzelmi életemnek. Vagy-vagy. Ha van lehetőségem, járd ki.
6. Tisztaságot.
7. Egy prózai vagy színpadi művet.

²Pilinszky Veronika
(1919-1975) — a
családban Erika —, a
költő nővére.

8. Belső szabadságot az anyagiaktól.
 9. Erikán² tudjak segíteni.
- Édesem egy év múlva...

1964 karácsonyára a következőket kaptam:

1. Még mindig csak a küszöbön... Köszönöm Simone Weilt.
2. A rádióbemutató megtörtént, s a lengyel rádió is bemutatja.
3. Franciaországban publikálták; Pierre Emmanuel fordításában. Köszönöm P. Emmanuel rendkívüli szavait a magyar rádióban.
4. A bécsi utam még mindig hátra van.
5. ?
6. Segíts!
7. Ezt nem kaptam meg...
8. Félig...
9. Alig-alig...

I. Köszönöm a francia-tanulást.

Édesem, '65 karácsonyára a következőket kérem:

Ms 5949/322.

1. Szabadságot a lírában, fölszabadulást, nyitottságot.
2. Nyitottságot a felebarát, Isten és a halál felé. Az igazság alapvető szeretetét.
3. Jó lengyel és osztrák utat. Az olasz és a dalmát út csak ráadás volna. Palesztína?
4. Német nyelvű kötetet, az oratórium lengyel és francia bemutatóját. Esetleg lengyel kisfilmet?
5. Egy színpadi vagy prózai művet.
6. Néhány jó esszé és fordítást.
7. Érzelmileg a döntő megoldást.
8. Egy URH-rádiót, a *Tamás-passiót*, 2 fotelt és konyhaszereket.
9. Erin komolyan tudjak segíteni. Áronka³ derűsebb jövőjét.
10. Egészséget és derűt. Előrehaladást a franciában.
11. Verseim publikálását angol nyelvterületen.
12. Új kötetem lezárását.

³Kovács Áron, a költő
unokaöccse.

1965 karácsonyára a következőket kaptam:

1. Apró lélekzetvétele...
2. Nem tudom.
3. Mindkét út sikerült, Lengyelországban kétszer is voltam. Egyszer Erikával: Varsóban, Krakkóban, Auschwitzban és Chestochowában.

Másodszor egyedül: Varsóban és Wroclavban. Az olasz, dalmát és palesztínai utam elmaradt.

4. Szó van, hogy kötetem jelenik meg az Archenál. Ausztriában a Fórumban. Az osztrákok nagyon szépen fogadták legújabb verseimet. Trakllal és Hoppkins-szal rokonítottak, s hasonlíthatatlanul tömöreknek ítélték négysorosaimat. A lengyel rádió bemutatóján kívül nem tudok újabb bemutatókról.

5. Nem sikerült.

6. Csak egy-két újságcikk erejéig sikerült; s Emmanueltól és Weiltől publikálhattam egy-egy írást.

7. Úgy látszik, megtörtént. Csak nagyon nehezen veszem még mindig tudomásul.

8. Elmaradtak — de nem is baj.

⁴Kovács Barnabás

— a családban

Bandi —, a költő sógora.

9. Csak apróbb ajándékokkal sikerült. (De Bandi⁴ — hála Istennek — jobban keres.)

10. Köszönöm.

11. Angol esszét és fordítást olvastam Gömöri Endre tollából. Kitűnőnek találtam.

12. Még mindig nem sikerült.

Váratlan volt:

13. Svájci utazásom.

14. Emmanuel párizsi meghívása.

15. Kötet-tervem a Seuil-kiadónál.

16. Új ruhát csináltattam. Gyönyörű könyveket vásároltam és kaptam. Ingeket vettem és egy remek papucsot. Fényképezőgépet. Mindent, nagyon-nagyon köszönök, drágám!

Anyuka, '66 karácsonyára a következőket kérem:

1. Végre megnyílást az írásban.

2. Isten megismerését, szeretetét és szolgálatát.

3. Hogy valóban segíthessek.

4. Kitartást, derűt és erőt

⁵Baitz Mária, a költő

nagynénje, keresztanyja.

5. Kötetem lezárását.

6. Egy más természetű művet.

⁶Kovács Péter és

Kovács Erika, a költő

unokatestvérei.

7. Áronka sorsának jobbra fordulását.

8. Mári⁵ feloldását.

9. Péter és kis Eri⁶ harmonikus fejlődését.

⁷Baitz Borbála, a költő

nagynénje; interjúban

többször is beszélt róla.

10. Bébi,⁷ Eri, Bandi egészségét, derűjét.

Édesem, nagyon köszönöm közbenjárásodat. Nagyon kérlek, imádkozz értem. Jancsi.

Ms 5949/324. *Megkaptam:* Némi előrehaladást.
Az írás még mindig nem megy.
Áronka, Mári: oldódtak.

Soron kívül: Egy jugoszláv utat.
Osztrák meghívást.
Svéd meghívást.
Marcikát.⁸
Bandi sikeres műtétét.

⁸Kovács Márton,
Kovács Péter fia,
1966-ban született.

Anyuka, '67 karácsonyára a következőket kérem.

1. Kötetemet.
 2. Döntést.
 3. Isten szolgálatának kiszélesítését.
- Édesem, nagyon kérem segítő imádat, Jancsid.

Anyukám!

Ms 5949/326.
(1976-77?)

⁹Jutta Scherrer ill.
Ruzsa Krisztina.

Kár felsorolnom bűneimet; te már tisztábban látsz nálamnál. Nem szeretem a begyógyult sebeket, sebesíts meg szeretetteddel. Te már látod azt is, milyen szerény morzsányi a tehetségem. Látod Juttát és látod Krisztinát:⁹ segíts meg mindkét szükségemben. Kérd számomra Isten kegyelmét. Élni és meghalni ugyanaz, értesd meg velem. Könyörögd ki, hogy találkozzunk.

Jancsi

Megírni
Gyerekkor I.
A mélypont ünnepélye.
Megfontolt esszé-igénnyel az újságcikkeket.

Ms 5943/34

Önéletrajz

Születtem: Budapesten, 1921 november 27-én.

Édesanyám kisiparos, édesapám tanyai család-
ból származott.

Érettségim: Budapesten, 1939-ben a ~~...~~
piarista gimnáziumban. Utána a Bölcsész-
karon műveltség-történetet, magyar irodalmat
és filozófiát hallgattam.

Első verseim az „Évástorban” és Illyés Gyula
„Magyar Gyllag” c. folyóiratában jelentek meg.
1943 tavaszától kezdve nem publikáltam.

A háború végén mint kőkatona szolgáltam.
1945 decemberétől tagja vagyok a Magyar Írók
Szövetségének. 1947: Svájci és Olaszországi ösztön-
díjat kaptam. 1947: Baumgarten-díj.

Köteteim: Trapéz és Korlát (1946); Harmadna-
pon (1959); Rekvium (1963). (Magvető; Szépirod.)

Verseim a „Kortárs”-ban, „Vigilia”-ban, „Új Szó”-
ban stb. láttak napvilágot. Fordítottak: francia, angol,
spanyol, német, lengyel, cseh, olasz nyelvekre.

Tíz éve az „Új Ember” című hetilap munkatársaként
vagyok.

Piliás István

PILINSZKY
JÁNOS

Maradjál te örök ének

Pilinszky János két
diákkori verse,
amelyeket Gervay
Miklósnak mint
önképzőköri elnöknek
adott át. Kosztolányiné
Gervay Augusztá szíves
közlése.

*Azt akarom, szertepattanj,
testedhez ha tűzzel érek,
szilánkkoddal összevérezd
gyerek szemem, — Reád, ha les
maradj Te álom, légies.*

*Maradjál te örök ének
zúgó vérem piros ajkán,
higgyem azt, hogy megcsókolnál,
akármikor megkérnélek,
maradjál Te örök ének.*

*Kristály pohár szertepattanj,
üvegedhez hogyha érek,
szilánkkoddal összevérezd
gyerek szemem, — Reád ha les,
maradj Te csengő, égies.*

Hétlakatú Titok

*Valami titka van a holdnak,
valaki köré blüvös fátylat,
bűnös kezekkel lopva vontak,
valakit oda eltemettek,
valakit ottan rejtegetnek.*

*Álomkerülő éjszakákon,
kék szeme fénye őrjít, őszít,
meredt kezünkre gyéren ráfoly,
vén poharakban bénán csúszkál,
kúszik utánunk: hívni akar tán?*

*Szörnyű rést hagy nappalainkon:
nem gyúl a vérünk nappali fényben
látva a kedvest, inkább titkon,
fénytelenebbnek véljük a testét,
— s hull a falakról, porzik a festék.*

S várjuk a holdat, lessük az estét!

Áldott szédület

Pilinszky diákkori verse
1940-ből. A kézirat Ponori
Thewrewk Aurél tulajdo-
na.

*A fény homályt, az árnyak mélye fényt szül,
szorong a száj, remegve egyre szédül,
mint szélhimbálta, imbolygó virágban
a léha szív, és mintha súlyos áram
érintené, alél a test, s a szem már
a drága szempár csak mereng a csöndben,
mint ismeretlen tengerfenéknek alján
két gyöngyszem.*

*Két árva gyöngy, amely csodál s csodás,
míg oldja-bontja zászlóját a láz,
hogy mint a szél, a szálló angyalok,
sehol se, mégis mindenütt vagyok,
hogy szinte már szeráfi lendülettel
csak szárnyalok, mint száll az illó ihlet,
mint angyalok, kik parttalan terekben
keringnek.*

*S már nem lehetne könnyed metszeten
se lágyabb, mint most lágy a szám s kezem,
az idegekben érlődő halál
árnyalja kezem tartását s a szám.
S oly lágy az ív is, mellyel mélyre hajtom
ájult fejem, s hagyom, hogy égi láz
égessen át, hogy csontomig lehasson
a varázs.*

*A drága, drága révülés, amelyben
mi fájt és mart és sajgott, elfelejtem,
hogy társtalan, hogy csupa seb vagyok,
mint csillagok közt hulló csillagok!
Csak mély verése ér most, mint a tenger,
a mély örömmek, nincs szívemben jajszó,
ha sírok is, mint sír a tengerekkel
a kagyló.*

*Csak zümmögöm nevednek halk zenéjét,
és máris részeg tőled minden érzék,
kit oly hiába, nyugtalan kerestem,
hozzám találsz az áldott szédületben,
hogy többé semmi — ugy-e — nem szakít szét?
mint a rím a rímbe lelkiünk úgy hatol
egymásba, egymásnak felelve, mint két
tisztá sor!*